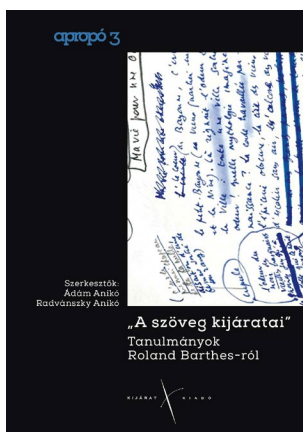

BARÁTH TIBOR

Barthes ezer arca

„A SZÖVEG KIJÁRATAI”.

TANULMÁNYOK ROLAND BARTHES-RÓL

Kijárat Kiadó
Budapest, 2019
336 oldal, 3800 Ft

”

Roland Barthes a strukturalizmus és a posztstrukturalizmus irányzatának gondolkodója, aki munkásságát a szemiotika diszciplinájával érintkezésben építette fel. Gazdag és szerteágazó életművének reprezentatív bemutatása embert próbáló feladat, ám *A szöveg kijáratai* című tanulmánykötet két szerkesztője, Ádám Anikó és Radványzky Anikó, illetve a (velük együtt) huszonekét tanulmányíró eredménye sikeresnek mondható. Átfogó igényű, interdiszciplináris kötetük Roland Barthes „textuális”, „szemiológiai” és „morális” korszakait lefedve tárgyalja a francia filozófus, irodalomelméleti gondolkodó legjelentősebb és kevésbé emlegetett műveit, téziseit. A két szerkesztő az alábbi módon határozta meg a kötet célkitűzését: „arra a kérdésre kerestük a választ, hogy az életmű egészének [...] problémafelvetései, valamint plurális és az ellentmondásosságot is felvállaló írásmódja miként használható a szövegekkel kapcsolatos munkánkban, milyen módon határozza meg mai irodalomképünket és irodalomesztétikánkat”. *A szöveg kijáratai* lépést tartva és termékeny viszonyt kialakítva a nemzetközi Barthes-kutatás eredményeivel alkalmas szolgálat arra, hogy a francia gondolkodóról kialakult képet az aktuális információk és új megközelítésmódok tükrében árnyalni tudjuk, egyúttal kulcsot kapunk az életmű kardinális fogalmainak, alapvetéseinek megértéséhez.

A szöveg kijáratai a szakmai közönségnek íródott, de a Barthes-tal ismerkedő „laikusok” és egyetemisták is használni forgathatják. Példának okáért a két bevezető tanulmány, amelyet Angyalosi Gergely és Velkey György László jegyez, a francia filozófus hazai recepciójának történetét tekinti át és értelmezi azt kritikai szemmel. Az 1989 előtti kiadások, fordítások és értelmezések (hibás, félig igaz toposzok) kontextusát, az irodalompolitika általi torzításokat minden Barthes-tal foglalkozó olvasónak érdemes ismernie; ha e kötetből csak két tanulmányt ajánlhatnánk, minden bizonnyal

ezekre esne a választásom. A történeti bevezetőt követő írások azt jelzik, hogy a szerkesztők nagy figyelmet fordítottak arra, hogy szinte az első műtől az utolsóig végigkísérjék Barthes szövegüniverzumát. Pataki Elvira nyitja meg a Barthes-életmű szövegcentrikus elemzését, arra fókuszálva, hogy a klasszikus műveltség hogyan befolyásolta az induló Barthes munkásságát, és mint vált az életmű egyik alappillérévé. E tanulmány a klasszika-filológia, antik filozófia felől olvassa újra Barthes egy fiatalkori művét, Antal Éva írása pedig a modern filozófia és a szemiológia keresztmetszetében vizsgálja Barthes Divatról szóló elemzéseit. Már itt kitűnik: *A szöveg kijáratai* valóban kidomborítja Barthes ezer arcát.

Hende Fruzsina a gyakorlatba ültetve Barthes narratológiai meglátásait Ottlik *Budájának* részleges elemzését végzi el, felmutatva, hogy a barthes-i modell miként alkalmas a többszö-rösen összetett elbeszéléstechnikák viszonyrendszerének feltárására. Sajnos az alapok meg-rajzolásán kevésbé lép túl, éppen csak „belekap” a *Buda* elemzésébe, nem úgy, mint Maczák Ibolya, aki a barokk kompilációs eljárás vizsgálatát hozza összefüggésbe Barthes téziseivel. Eredményei nagyon előremutatók, inspiráló egy olyan régi irodalommal foglalkozó szöveget olvasni, amely újszerű köntösben képes láttatni a barokk szövegalkotás sajátosságait. Franc Schuerewegen a nemzetközi szintérről érkezve a szövegértelmezést befolyásoló kontextust vizsgálja behatóan, illetőleg azt, milyen mértékben mozdulnak el Barthes írásai az autofikció irányába. A szerző különösen érzékeny Barthes homoszexualitására, bár a kötet számos tanulmányára igaz, hogy a filozófus queer pozícióját összefüggésbe hozzák az éppen elemzett szövegekkel.

Megvilágító erejű Radvánszky Anikó írása, aki a humán tudományok térbeli fordulátára összpontosítva árnyalja Barthes jelfogalmát és a jelentés (vagy jelentéstelenség) kérdését. A jel üres mivoltát felvető gondolatok nemcsak az irodalomelmélet, hanem a humántudományok és a kultúra egész területén hasznosíthatónak látszanak. Horváth Eszter és Horváth Csaba az írás, szubjektivitás és a szerző barthes-i fogalmait boncolgatják, olyan tág kontextusba helyezve a problémát, melyben Foucault, Jan Assmann vagy Esterházy Péter neve is elér. A close reading eszközére támaszkodó eljárásuknak köszönhetően írásuk igencsak összetetté válik. Ugyanez állítható a teatralitással foglalkozó Ádám Anikóról, aki Barthes egy jellemző metaforahálóját nyomon követve vázolja fel, milyen hézagokban bújik meg a jelentés, milyen címkék lehullása, és milyen rétegek lepattogzása hozza felszínre egy-egy jel magvát. Z. Varga Zoltán, Jablonczay Tímea, Földes Györgyi és Varró Annamária Barthes testpoétikáját teszik meg elemzésük tárgyává. Már az, hogy ilyen sokan írnak e tárgyban, jól mutatja, hogy milyen szerteágazó s elementáris a testiség Barthes munkásságában. Korporális meghatározottságunk hatással van az olvasásra, írásra és szövegre egyaránt; mind a négy tanulmány igyekszik ezt a „textuális erotikát” minél megfoghatóbbá, plasztikusabbá tenni. Martonyi Éva és Házás Nikoletta a *Werther* és a népszerű párkapcsolati pszichológiai könyvek szerelemfelfogását vizsgálják Barthes ide vonatkozó szövegei segítségével. Ugyan mindkét kísérlet kreatív témaválasztáson alapszik, e tanulmányok kevés nívóval szolgálnak, de ha hozzávesszük ehhez Gyimesi Tímea dolgozatát, aki Deleuze Barthes-ra való hivatkozásait vizsgálja, akkor olyasfajta nyitott gondolkodásnak lehetünk szemtanúi, mint ami a francia gondolkodóra is jellemző volt. Ilyen szempontból kifejezetten indokolt a három írás kötetbeli helye. Jeney Éva visszatér a szöveg és test kapcsolatára, de mindezt az irodalomterápia összefüggésében teszi, megvilágítva azt, hogy az irodalom „útmutató az élethez” Barthes (kései) életművének tekintetében. Darida Veronika Proust életrajzi adatai, irodalomfelfogása és írás-

technikájának jellegzetességei felől rajzolja meg Barthes portróját. A két záró tanulmány, Visy Beatrix és Tanos Márton munkái, a fénykép médiumát és realitását vizsgálják. Előbbi tanulmány a *Világoskamra* azon módszerét igyekszik feltárni, mely a fotó objektivitását és ontológiáját szubjektív alapokról indulva próbálja megértetni, utóbbi írás pedig *Az atléta halálának* elemzését végzi el a *Világoskamra* elsődleges fogalmait használva, Mészöly az ekphraszisz eszközt kiaknázó narratíváját analizálva.

Egy recenzió nehezen foglalhatja össze azt a hatalmas tudás- és információanyagot, melyet a tanulmányok az olvasó elé tárnak. Az általánosságok kiragadása, az egy-két mondatos kommentárok célja nem is lehet más, mint a sokszínűség feltérképezése, a szövegek lényegi mondanivalójának felvázolása, egyfajta jel, ami arra hívja fel a figyelmet: itt valami fontosat alkottak. Barthes hazai recepciója, hatása egyértelműen gazdagodott, életműve egyre átláthatóbbá és befogadhatóbbá válik. Ebben nagy szerepe van *A szöveg kitérőinek* is. Egy-két kisebb ingadozástól eltekintve, amely talán minden tanulmánykötet velejárója, egy magas színvonalú, nemzetközi viszonylatban is értékes kötet született, ami lendületet adhat Barthes további vizsgálatának és motivációt a szövegeivel való megismerkedésre.

(Szerkesztette: Ádám Anikó és Radvánszky Anikó)

